PROTIALKOHOLICKÝ OBZOR

24, 1989, 1, s. 23 – 29

K OTÁZKE KONZUMU PSYCHOTROPNÝCH LÁTOK U VYSOKOŠKOLSKÝCH ŠTUDENTOV

A. HERETIK, R. ŠARIŠSKÁ, M. ŽÁKOVICOVÁ

Katedra psychologických vied FF UK Bratislava,
vedúci: doc. PhDr. T. Kollárik, CSc.

Súhrn

V súbore 100 študentov, poslucháčov medicíny a telesnej výchovy, sme sledovali konzum látok s posychotropným účinkom – alkoholu, liekov a fajčenia. Zamerali sme sa na vývinové trendy počas štúdia, vplyv študijného zamerania na štruktúru konzumu a vzťah niektorých osobnostných a postojových premenných k užívaniu psychotropných látok. Metodicky sme aplikovali dotazníky fajčenia a konzumu liekov, postojové škály životnej spokojnosti a psychosexuálneho správania a dotazníky AAIS, DOPEN a N – 5.

Výsledky potvrdzujú významný nárast konzumu alkoholu, vrátane rizikových faktorov, počas štúdia na VŠ. Študijné zameranie nehralo významnú rolu. Typ štúdia však významne ovplyvňoval dynamiku konzumu liekov a fajčenia. U študentov telesnej výchovy sme zistili pokles počtu fajčiarov a vážnejších konzumentov liekov, kým u študentov medicíny skôr vzrastajúci trend konzumu. Tento nález interpretujeme rôznym charakterom záťaže na oboch typoch VŠ. V práci sme overili významný vzťah extroverzie a fajčenia, resp. neurotických ťažkostí a konzumu alkoholu. Zvýšený konzum psychotropných látok súvisí významne i so životnou nespokojnosťou a „liberálnosťou" v psychosexuálnych postojoch a správaní.

Kľúčové slová: Vysokoškolskí študenti – konzum alkoholu – konzum liekov – Adolescent Alcohol Involvement Scale – sexuálne postoje – životná spokojnosť.

А. Геретик, Р. Шаришска, М. Жаковицова: К ВОПРОСУ О ПОТРЕБЛЕНИИ ПСИХОТРОПНЫХ СРЕДСТВ СТУДЕНТАМИ ВУЗОВ

Резюме

В группе 100 студентов медицины и физкультуры мы исследовали потребление средств с психотропным воздействием – алкоголя, лекарств и курения. Мы сосредоточили внимание на тенденции развития потребления этих средств во время учебы, на связь учебной специальности со структурой потребления и на соотношение некоторых личностных и установочных переменных с потреблением психотропных средств. С точки зрения методики мы применили опросный лист курения и потребле-

ния лекарств, установочные шкалы удовлетворенностью жизнью и психосексуального поведения и опросные листы AAIS, DOPEN и H-5.

Результаты исследования подтвердили значительный рост потребления алкоголя, включая факторы риска, в течение учебы в вузе. Учебная специальность не играла важной роли. Она, однако, оказывала большое влияние на динамику потребления лекарств и курения. У студентов физкультуры мы обнаружили понижение числа курильщиков и неумеренных потребителей лекарств, в то время как у студентов медицины мы выявили скорее повышающуюся тенденцию их потребления. Этот факт мы объясняем неодинаковым характером нагрузки студентов этих двух типов вузов. Наше исследование доказало важное соотношение экстравертивности и курения, или же невротических расстройств и потребления алкоголя. Повышенное потребление психотропных средств связано в значительной степени также с неудовлетворенностью жизнью и с „либеральностью" в психосексуальных установках и поведении.

Ключевые слова: Студенты вузов – потребление алкоголя – прием лекарств – Adolescent Alcohol Involvement Scale – подход к сексуальной жизни – удовлетворенность жизнью.

A. Heretik, R. Šarišská, M. Žákovicová: ON THE CONSUMPTION OF PSYCHOTROPIC DRUGS BY UNIVERSITY STUDENTS

Summary

We observed the consumption of drugs with psychotropic effect (alcohol, medicines and smoking) in a group of 100 students of medicine and physical education. We payed our attention to the development trends during their studies, the influence of study orientation on the structure of consumption and the relation of some personality and attitudinal variables to taking psychotropic drugs. Methodically we applied the questionnaires ‚smoking' and ‚consumption of medicines', attitudinal scales of satisfaction with living standard and psychosexual behaviour and the questionnaires AAIS (Adolescent Alcohol Involvement Scale), DOPEN and N-5.

The results confirm a significant growth of alcohol consumption including dangerous factors during university studies. The branch of study has not played an important role. However, the line of study significantly influenced the dynamics of medicines consumption and smoking. We have noticed the decline of smokers and medicines consumers among the students of physical education while the number was growing among the students of medicine. It can be due to the different character of strain at these types of universities. In our work we have verified an important relation of extroversion and smoking and/or neurotic troubles and alcohol consumption. The increased consumption of psychotropic drugs is also closely connected with the life dissatisfaction and liberality in psychosexual attitude and behaviour.

Key words: University students – alcohol consumption – medicines consumption – Adolescent Alcohol Involvement Scale – sexual attitudes – life satisfaction.

A. Heretik, R. Šarišská, M. Žákovicová: ZUR FRAGE DER KONSUMTION VON PSYCHOTROPEN STOFFEN BEI STUDENTEN DER HOCHSCHULEN

Zusammenfassung

In der Gruppe von 100 Studenten der Medizin und Körperkultur verfolgten die Autoren den

A. HERETIK, R. ŠARIŠSKÁ, M. ŽÁKOVICOVÁ/ **K OTÁZKE KONZUMU PSYCHOTROPNÝCH LÁTOK U VYSOKOŠKOLSKÝCH ŠTUDENTOV**

Konsum von psychotropen Stoffen – Alkohol, Arzneimitteln und Rauchen. Sie orientierten sich auf Entwicklunstrends während des Studiums, den Einfluss der Studienrichtung auf die Struktur des Konsums und das Verhältnis einiger Persönlichkeits- sowie Stellungsveränderlichen zum Gebrauch von psychotropen Stoffen. Methodisch applizierten sie Fragebogen des Rauchens und Arzneimittelkonsums, die Stellungsskalen der Lebenszufriedenheit und des psychosexualen Verhaltens und die Fragebogen AAIS, DOPEN und N-5.

Die Ergebnisse bestätigen bedeutende Steigerung des Alkoholkonsums einschliesslich der Risikofaktoren, während des Hochschulstudiums. Die Studienrichtung spielte keine bedeutende Rolle. Der Typ des Studiums beeinflusste bedeutend die Dynamik des Konsums von Arzneimitteln und Rauchen. Bei Studenten der Körperkultur stellten die Autoren die Senkung der Raucheranzahl und der ernsten Arzneimittelkonsumenten, bei den Studenten der Medizin im Gegenteil eher Erhöhung der Konsumtion fest. Diesen Befund interpretieren sie durch verschiedenen Charakter der Belastung bei beiden Typen des Studiums. In der Arbeit überprüften die Autoren ein bedeutendes Verhältnis der Extroversion und des Rauchens, bzw. der neurotischen Schwierigkeiten und Alkoholkonsums. Die erhöhte Konsumtion der psychotropen Stoffen hängt bedeutend mit der Lebensunzufriedenheit und der „Liberalität" in psychosexualen Stellungen und Benehmen zusammen.

Schlüsselwörter: Hochschüler – Alkoholkonsum – Arzneimittelkonsum – Adolescent Alcohol Involvement Scale – Sexualbenehmen – Lebenszufriedenheit.

Protialkohol Obz, 24, 1989, 1, s. 23 – 29.

Konzum alkoholických nápojov, cigariet a liekov s psychotropným účinkom má napriek všetkým doterajším preventívnym opatreniam stále celospoločensky stúpajúci trend. Takéto všeobecné konštatovanie však nevytvára metodologicky diferencované východisko pre boj s abúzom týchto látok. Nosnejším sa javí zameranie skríningu konzumu psychotropných látok na jednotlivé regionálne jednotky, profesionálne okruhy, resp. zvláštne sociálne skupiny, ako sú napr. i vysokoškolskí študenti (Vítek, Vítková, 1979; Kvapilík, 1979; Favazza, 1981; Kollárik, 1982 a i.).

V predloženej práci chceme poukázať na niektoré vývinové trendy v užívaní psychotropných látok počas VŠ štúdia, ako aj na vplyv študijného zamerania a niektorých osobnostných charakteristík na štruktúru a dynamiku ich konzumu.

Materiál a metodika

Výskumný súbor tvorilo 100 študentov – dobrovoľníkov v štyroch experimentálnych skupinách, vždy po 25 probandov z 1. a 6. ročníka Lekárskej fakulty a 1. a 5. ročníka Fakulty telesnej výchovy a športu UK v Bratislave. 23 % súboru tvorili ženy. Priemerný vek súboru bol 21,4 roka (u poslucháčov 1. ročníka 19,3 roka, u poslucháčov končiacich ročníkov 23,4 roka).

Vo výskumnej vzorke sme administrovali dotazník DOPEN (Ruisel, Müllner, 1982), Dotazník fajčenia vyvinutý Katedrou sociálneho lekárstva LF UK (Kolesárová, 1982), skríningový dotazník AAIS (Adolescent Alcohol Involvement Scale, Moberg, 1983). V AAIS sme okrem celkového skóre (ktoré rozdeľuje súbor na abstinentov, bezproblémových uzérov, abuzérov a toxikomanov) vytypovali aj 11 rizikových faktorov (preferencia destilátov, anxiolytické pitie, „okná" a pod.), ktoré tvorili „rizikové skóre". Merali sa tiež postoje ku škodlivosti konzumu alkoholu. Použili sme aj jednoduchú 5-bodovú škálu hodnotenia životnej spokojnosti, ktorá diferencovala súbor na spo-

kojných a nespokojných; škálu postojov k sexualite, ktorá diferencovala probandov na „moralistov" a „liberálov". Ako „liberáli" boli hodnotení probandi, ktorí začali sexuálne žiť pred 18. rokom, vystriedali aspoň 4 partnerov a nepokladali sexuálny styk bez hlbšieho citového vzťahu za nemorálny. Pre potrebu tohto výskumu sme vytvorili i neštandardný Dotazník konzumu liekov. Prvú časť tvorilo 9 skupín liekov, ktoré patria podľa Drtila (1978) medzi látky u nás najčastejšie zneužívané. Probandi mali zaznačiť, s ktorými z nich majú osobné skúsenosti, frekvenciu ich užívania (na 4-stupňovej škále od niekoľkokrát ročne po denné užívanie) a spôsob získania (lekársky predpis, príbuzní, kúpa v lekárni). Ako vážnych konzumentov sme pre potreby výskumu označili subjektov, ktorí pravidelne konzumovali analgetiká, majú skúsenosti s anxiolytikami, hypnotikami alebo stimulanciami a tieto užívajú aspoň niekoľkokrát mesačne. Očakávali sme, že poslucháči končiacich ročníkov budú viac ohrození abúzom psychotropných látok ako poslucháči začiatočných ročníkov, poslucháči LF UK viac ako poslucháči FTVŠ a závažnosť konzumu bude ovplyvnená osobnostnými premennými, životnou spokojnosťou a psychosexuálnymi postojmi.

Výsledky

Podľa AAIS boli v celom našom súbore 3 % abstinentov, 68 % bezproblémových abúzerov, 27 % abúzerov a 2 % toxikomanických abúzerov. Rozdiely v konzume alkoholu medzi začínajúcimi a končiacimi ročníkmi sú v tab. 1. Podľa očakávania sme zistili vo všetkých troch sledovaných ukazovateľoch štatisticky významné rozdiely. Teda nielen vyšší konzum alkoholu, ale i stúpnutie počtu rizikových faktorov a zvýraznenie neprimeraných (prevažne bagatelizujúcich) postojov ku konzumu alkoholu. Z parciálnych nálezov v AAIS možno upozorniť na vyššiu afinitu k destilátom a vyšší výskyt anxiolytického pitia u končiacich ročníkov. Medzi poslucháčmi LF a FTVŠ sme nezistili štatisticky významné rozdiely v konzumácii a postojoch k alkoholu.

V našom súbore bolo 33 % fajčiarov a 67 % nefajčiarov. V priebehu štúdia dochádza len k miernemu, štatisticky nevýznamnému stúpnutiu počtu fajčiarov. U poslucháčov FTVŠ zisťujeme ku koncu štúdia pokles fajčiarov na rozdiel od medikov, u ktorých výskyt fajčiarov štatisticky významne stúpol ($chí^2 - 4{,}253$, kde pri $P_{0.05}$).

V celom súbore sa vyskytlo 45 % „vážnejších" konzumentov liekov, rozdiely medzi začínajúcimi a končiacimi ročníkmi sú štatisticky nevýznamné. Medzi fakultami však zisťujeme významné diferencie – kým u poslucháčov FTVŠ počet „vážnejších" konzu-

Tabulka 1. Porovnanie konzumu alkoholu u poslucháčov prvých a končiacich ročníkov VŠ

	1. ročník N = 50		konč. roč. N = 50		t
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	
AAIS	33,68	8,10	41,88	8,86	$4{,}78^{xx}$
Postojové skóre	16,12	3,61	18,36	5,15	$2{,}49^{xx}$
Rizikové skóre	1,82	1,93	3,76	1,83	$5{,}12^{xx}$
^{xx} významné pre p 0,01					

Tabulka 2. Najčastejšie konzumované lieky u poslucháčov LFUK (N = 50)

por.	Názov	Konzum.	%
1	Alnagon	39	78
2	Dinyl, Oxazepan	32	64
3	Acylpyrín	31	62
4	Rudotel, Diazepam	22	44
5	Fenmetrazin	14	28
6	Spasmoveralgin, Bellaspon	13	26
7	Cofein, Calabron	9	18
8	Bromadryl	6	12
9	Sedolor	3	6
10	Eunalgit	2	4

Tabulka 3. Najčastejšie konzumované lieky u poslucháčov FTVŠ (N = 50)

por.	Názov	Konzum.	%
1	Dinyl	32	64
2	Acylpyrín	31	62
3	Alnagon	21	42
4	Calabron	12	24
5	Acylcofin	11	22
6	Bellaspon	8	16
7	Eunalgit	7	14
8	Sedolor	6	12
9	Diazepam	4	8
10	Veralgin	3	6

mentov štatisticky významne klesol ($chí^2$ – 4,358, významné pri $P_{0,05}$), u poslucháčov LF UK, naopak, signifikantne stúpol ($chí^2$ – 3,926, významné pri $P_{0,05}$).

Najčastejšie užívanými liekmi, bez ohľadu na typ VŠ, boli analgetiká, s ktorými mala skúsenosti 100 % probandov. Len 22 % ich užíva na lekárske odporúčanie, 27 % konzumuje analgetiká niekoľkokrát v mesiaci, 14 % viackrát týždenne, 2 % denne. V ďalšom poradí preferencie liekov sa však poslucháči oboch fakúlt odlišujú. U študentov LF UK sú na 2. mieste anxiolytiká, ktoré príležitostne užíva 22 probandov, t.j. 44 %, z toho však len 18 % na lekárske odporúčenie. Na 3. mieste u medikov sú psychostimulanciá, s ktorými má skúsenosti 28 % probandov (u poslucháčov FTVŠ sa nevyskytli vôbec). U poslucháčov FTVŠ sú na 2. mieste v preferencii liekov sedatíva (24 % súboru) a na 3. mieste hypnotiká. V tab. 2 a 3 uvádzame prehľad najčastejšie konzumovaných liekov s psychotropným účinkom u poslucháčov LF UK a FTVŠ.

Pri sledovaní vzťahu osobnostných premenných a závažnosti konzumu jednotlivých typov látok sme zistili tieto významné vzťahy: štatisticky významná bola závislosť extraverzie (DOPEN) a fajčenia ($chí^2$ – 7,707, významné na 1 % hladine). Iné osobnostné premenné ani klinická neurotická symptomatológia nemali štatisticky významnú závislosť od fajčenia a oproti očakávaniu ani od konzumu liekov. Naproti tomu sa potvrdila štatisticky významná závislosť medzi mierou konzumu alkoholu (AAIS) a neurotizmom ako klinickou symptomatológiou (N-5) ($chí^2r$ = 0,34, významné na 1 % hladine).

Miera životnej spokojnosti bola vo významnom vzťahu len s konzumom alkoholu; „nespokojní" boli štatisticky významne častejšie nadpriemerní konzumenti alkoholu ($chí^2$ – 6,6410). „Liberálnosť" v psychosexuálnych postojoch a správaní bola v štatisticky významnom vzťahu ku konzumu všetkých skupín psychotropných látok. „Liberáli" boli častejšie fajčiari ($chí^2$ – 11,240), vážni konzumenti liekov ($chí^2$ – 10,39) i nadpriemerní konzumenti alkoholu ($chí^2$ – 9,65) všetky výsledkdy sú významné na 1 % hladine).

Diskusia a záver

Rozsah a spôsob výberu nášho súboru nedovoľuje širšie zovšeobecnenia získaných výsledkov. Niektoré nálezy si však zasluhujú našu pozornosť a ďalšie sledovania. Je to v prvom rade výskyt abuzérov resp. problémových pijanov v našej vzorke. Aj keď ich zástoj neprekračuje mieru problémových pijanov odhadovaných v našej populácii na 30 % (Miššík, Ivánka, 1983), nemožno tento fakt, najmä vzhľadom na vek našich probandov, bagatelizovať. Významné sú aj niektoré negatívne trendy v štruktúre konzumu počas štúdia, najmä väčšia preferencia destilátov a sklon ku anxiolytickému pitiu vo vyšších ročníkoch. Typ štúdia nehral významnú rolu; konzum alkoholu ovplyvňujú skôr celospoločenské postoje. Študijné zameranie však hrá významnú úlohu pri fajčení a konzume liekov. Je to nepochybne ovplyvnené i rôznym typom záťaže.

U poslucháčov FTVŠ je pre zvládnutie študijných nárokov dôležitá aj fyzická kondícia, čo pravdepodobne vedie k poklesu výskytu fajčiarov a vážnejších konzumentov liekov vo vyšších ročníkoch. Štúdium medicíny kladie vyššie nároky na rozsah učiva, aj praktické cvičenia vyžadujú od poslucháčov LF vyššiu psychickú odolnosť ako u študentov telesnej výchovy. To by vysvetľovalo vyšší konzum anxiolytík a psychostimulancií u medikov. Spolu s ľahšou dostupnosťou liekov sa teda zdravotníci už od čias štúdia stávajú rizikovejšou skupinou z hľadiska nealkoholových toxikománií a fajčenia. Samotné vedomosti o možných následkoch konzumu psychotropných látok majú teda zjavne malý autoregulačný účinok.

Vyšší výskyt fajčiarov medzi extrovertmi uvádza už Eysenck (in: Ruisel, Müllner, 1982) a zvyčajne sa to vysvetľuje vyššou sociabilitou extrovertov, významnou pri takom „spoločenskom" návyku. Vzťah medzi alkoholizmom a neurotickými tendenciami sme opakovane overovali u psychiatrických pacientov (Novotný a spol., 1988). V našej vzorke potvrdzuje významný zástoj anxiolytického pitia. S tým pravdepodobne súvisí i vzťah životnej nespokojnosti ku konzumu psychotropných látok, hoci táto je nepochybne sýtená množstvom ďalších faktorov. Významný vzťah „liberálnosti" v psychosexuálnych postojoch a správaní ku konzumu možno interpretovať v rámci všeobecnejšieho rysu nezdržanlivosti u predisponovaných jedincov a rolu hrajú pravdepodobne aj deliberačné účinky psychotropných látok.

Naše výsledky teda potvrdzujú potrebu účinnejšej zdravotnej výchovy i praktických psychohygienických prístupov v práci so študentmi vysokých škôl.

LITERATURA

Drtil, J.: Aktuální drogové závislosti. Avicenum, Praha, 1978, 95 str.
Favazza, A.: Alcohol and special population. J Stud Alcohol, 42, 1981, 1, str. 87 – 98
Kolesárová, K.: Sociálne-psychologické aspekty fajčenia u VŠ mládeže. Diplomová práca, FF UK Bratislava, 1982
Kollárik, T.: Postoje vysokoškolákov k fajčeniu. Psychol. a patopsychol. dieťaťa. 19, 1984, 3, str. 227 – 234
Kvapilík, J.: K problematice pití alkoholických nápojů, kouření a dalších negativních jevů v životosprávě vysokoškoláků. Protialkohol Obz, 14, 1979, 3, str. 139 – 146
Miššík, T. – Ivánka, L.: Skríning problémového pitia v Západoslovenskom kraji (epidemiologická štúdia). Protialkohol Obz, 18, 1983, 3, str. 135 – 143
Moberg, D.: Identifying adolescents with alcohol problems. J Stud Alcohol, 44, 1983, 4, str. 701 – 721
Ruisel, I. – Müllner, J.: Dopen. Psychodiagnostické a didaktické testy. Bratislava, 1982, 72 str.
Vítek, K. – Vítková, V.: Alkohol a kouření v životosprávě vysokoškoláků. Protialkohol Obz, 14, 1979, 3, str. 163 – 168

Do redakcie prišlo dňa: 23. 3. 1968
Adresa autora: PhDr. A. Heretik, CSc., Malinovského 100, 31 04 Bratislava